

מבוא

זה הסדר שלתוכו גדלונו: אנחנו "יישובי קו התפר", הם "יישובי המשולש" – שמות שונים בתכליית לישובים שכנים, לעיתים משיקים זה זהה. למורות השכונות המידית, שתי האוכלוסיות כמו משויות לשני שדות מוגדים: היהודים, המשוויכים לרצועת החוף, נתפסים כמו שתפקידם "لتפר" אותה אל השומרון; הפליטנים משוויכים למרכז שמן מוקרנת הזהות שלהם – המשולש שכם-גין-טול כרם שמעבר לקו הירוק. כולם אחד, יהודים וערבים, אזרחי מדינת ישראל, אך תחום פורה בינויהם.

גדתי בקיבוץ מענית, ולמיוקם הגיאוגרפי של הקיבוץ הייתה תמיד משמעות בעינני. בנוורי שابتיה השראה מנוכחות של הקיבוץ על הגבעה הראשונה של השומרון, על גבול אדמות עמק חפר האדומה, החולית. שדות הקיבוץ משורעים לאורך הכביש המוביל דרומה, אשר מתווה קו שאינו רק גובל בין סוגים גיאולוגיים ותצורות קרקע. היישובים היהודיים לאורך קו הגבעות עד לטrown, בואה ירושלים, נקראים בשם "יישובי קו התפר". אל מה הקו הזה תופר אותנו? אל מי? אל "הגבעות הכחולות" בפי תושבי מישור החוף? אל הכפרים הערביים המכונים "יישובי המשולש"?

העליה לקרקע של קיבוץ מענית, בספטמבר 1942, הייתה ניצחת המשפט הראשונה של התפר היהודי אל גבעות השומרון. בדיון וחשבונו של הוועד הפועל למועצה הכלכלית של הקיבוץ הארצי כמה חודשים קודם לכן, נכתב כי באמצעות הקצתה לקרקע לקיבוץ מענית "נתקע תרייז [כך במקור] לתוך ההרים שהטילו אימה בימי המאורעות ונתנו מוחסה לקני מרכחים". פסקה זו והוקאה בימי ילדותי מעלה הבמה בחגי הקיבוץ ובימים העלייה על הקרקע, ובכיתה ד', כאשר למדנו את הנושא "קיבוצנו", שנינו אותה על-פה. רק היום אני מבין כי לשולח אנשים "לתיירז" אל הקרקע ובה בעת להגדרם כתרייז, פירשו לשתק את איירוי ההתחבות שלהם אל סביבתם. האנרגיה התומכת של המיחזור הראשונה של המאה העשירה הנעה צמיחה אדירה של הקיבוץ, אך בעת, בחלוף כמעט שבעים שנה, מגיע זמן המבחן: טרייז, או תפְר מאחה?

אפשר לנסתות להיות אובייקטיבי בהבאות הדברים, אך איןני ניטראלי. אני ציוני בהשקפני, ומאמין בלב שלם יהודים יש זכות למש את עצמו כקולקטיב בארץ ישראל. בתור שכזה אני, אישית, חלק מן הbhava שבין יהודים לבין פלסטינים בארץ ישראל/פלסטין ואין להתחמק מכך. במצבות שהתחוותה, אני סבור שזכותנו ההיסטורית אינה מושמת בדרך הרואיה, אך אני חש שモוטלת עלי האחריות לתרום לעיצוב מחדש של מציאות זו. במאה ה-21, אחריות זו היא אולי המשמעות העמוקה ביותר של החיים-ציוני.

ו

את מסעיו הראשונים אל הגבעות ערכתי כשהייתי בגיל בר-מצווה בערך. אחר צהרים אחד שוטטתי מעבר ליער שהקיף את הקיבוץ, ולאחר הליכה בת כשעה הגעתי אל אום אלקוטוף, כפר קטן ממזרח לקיבוץ. זידאן כבאה, הפעול מהרפת שהבין לפש הפרות בדיקן בשם שהבין את דבריהם של בני האדם, התגורר בכפר. נוכחותו בחיינו הייתה כה עזה, עד שההשפעתו

התפתחה בין ילדי הקיבוץ שהסתובבו במשק חמי "שפה זידאנית" מיוחדת, שהתאפיינה בשימוש במילים עבריות בעלות הטיה ערבית, הנקשרות למשפטים בעברית בתחביר ערבי.

זידאן מצא אותו בכפר, וקרה לי לבתו. ראשית, שאל אם ההורים שלי יודעים היכן אני, ואחר כיבד אותו במזון ובמשקה. מימי המאכל הצבעוניים בצלחות הלבנות הקטנות שמילאו את מגש האלומיניום חרטו בחיקי רישומי טעם שלא נמcho מאז. אחר הכבוד הזה כבר נתה המשש לערוב, והחצחות החטפות שלי אל מחוץ לחדר הסגירו את חששותי שהוא לא נמצא את הדרך הביתה. זידאן לא הגיע מילמים. הוא אף את האטון שלו, הושיב אותו עליה ובטפיה על אחורייה, שילח אותנו לדרכנו. האטון הובילו אותו תוך רביע שעה, בנתיב שהלה בו יום-יום הלוך וhzור, היישר אל הרפת בקיבוץ, ונעמדה ליד קורת העץ שאליה היא נקשרת מדי יום בימיו.

בהמשך, מסעותיי אל העולם الآخر שכנן לידיו העמיקו והלכו. השתתפתי בקורסים ובסמינרים לערבית בגבעת חביבה, ויצאתי לטויoli שוטטות אישיים, ברגל ובאוטובוסס. נסעה מהוצאות עד באקה אל-גרבייה עלתה חצי לירה, אותה חסכת מדמי ה"כיווי" שקיבלו מבית הספר בעט נסעה מאורגנת לסרט או להציגה. במקומות לקנות ארטיטיק או מסטיק השתמשתי בכספי לבקר מקרים ערבים שפגשתי בסמינר כזה או אחר.

סקרנות זו של ילד הייתה ראשיתו של מסע תודעתי ארוך שערכתי. מסע זה הוביל אותי בהמשך למקומות פעילה ולמניגות בארגוני חברה אזרחית, ולתקופה מסוימת אף לכיסא, רועם אמן, בקרבת מה אל שולחן העיצוב של מדיניות המשלה ביחס למיעוט הפלסטיני בישראל. המסע עבר בתקנות שונות, על פני גשרים דקים ובינו לבין מיצרים לא צפויים. במהלךיו דילגתי על פני כמה ערוצים עמוקים, אך הפער ביןינו לבין הערבים רחב כל כך עד שנאלצתי לרדת אל תחתית התהום הזאת ממש ולשוב ולהעפיל את כל הדרך חזזה מצדה השני. לא היו כיורי דרך. בקצתו השני של עורך עמווק, שעל פניו דזוקא דילגתי – הגם שלא בקהלות – הייתה השפה הערבית, אותה רכשתי בעמל רב ועקשני. אך הזיהה שהגרת עלי לימוד השפה הייתה כאין וכמעט לעומת הקשי בתוכומים אחרים. מבין כל המכשולות והקשיים, האחד שאיini בטוח עד היום שכן צלחתי עד תום הוא מכשול השותפות השוויונית עם הערבים; מיסיבות שונות, העורך שבתחתית הוואדי הזה הוא אולי העמוק ביותר.

תחילת דרכי, כמו של רבים סביבי, הייתה בשאיפה אופטימית לדו-קיום. התהנכתiy על ברכי המזרחיות האירופית של ותיקי התנועה הציונית, וסקרנותי באשר לשונה סופקה בלימוד התיאורטי לשם הצעו. אחר כך, כמורה לערבית וכמארגן מפגשים של נוער היהודי עם נוער עברי, נרתמתי להובילתה של עגלת הדו-קיום ולמאיץ להנחילו דור הבאה. אך סקרנותי לגבי עומקם של דברים הלה וגברה, ולא נתנה לי מנוה. את את הפקה הסקרנות לספק, וההכרת לימוד בפני תלמידים צעירים כמעט מדי בוקר ולדבר בניהם על היחסים בין יהודים לערבים בארץ חייב אותי לבחון מחדש את מערכת היחסים שלי עצמי עם השכנים הערבים. תחילת הובילו אותי אלה לתיקונים קלים בלבד ביחסים כלפים, ללא שינוי מהותי. אך בהמשך הדרך, במהלך שליחות חינוכית בקנדיה, שבה נדרש ליסביר את עצמי לחניים, לרבניים ולקהלים שונים מוחוץ לגבולות הארץ, שבו ועלוי בי אותם הספקות, ואף ביתר שאת.

בשלב זה כבר נפתחתי לבחינת פתרונות חדשים לשאלות שניקרו בי זה מכבר. אך תפיסתי היסודית שיחסים טובים בין יהודים וערבים הם העיקרי לחים משותפים בעtid, לא השתגנה; המשקל שייחשתי לצורך ביחסים חברתיים טובים עם שכנו ערבים ובידיות בינהית עמים גדול והלך, אך עדין התעלמתי מעיקר העקרונים – מן המבנה של יחסיה הכוח בינינו.

השינוי המהותי באופן שבו תפסתי את הנושא התרחש רק מאוחר יותר, וחלחל בתוכי بد בעד עס כינונה של שותפות בין יהודים וערבים בצוות מחנכים ומנהחים שליווה את ביצוע התכנית החינוכית "ילדים לילדיים" בספר יהודים וערבים. החברים הערבים בצוות החינוכי אילצו אותו להנrig שותפות שווינית בניהול התכנית, ובהמשך, שכם אחד עס המנהל השותף הנבחר, להנrig שוויון באחריות על הפעולות המשותפת, שלימים התבරה כבעלות משותפת על תכנית חינוכית המופעלת בלמעלה מעשרים בתי ספר. שניים וחצי עשוריהם של פעילות דז-קיום שתכליתה לעורר אהבה, חיבה וכבוד הדדי, נגרסו אט אט בין גללי השינויים של מעשה יומיומי משותף, נתנו עד דק בין אבני הריחיים של חלוקת כוח שווינית, והפכו לגורם שנלוש בהמשך בזק, אשר החמץ בתסיסה איטית עד שלבסוף נפה ממנה לחם חדש, שונה במרקמו ובעומו. לא ניתן היה ל��ר את הדרך הלא-קלה זו, וגם אם הייתה מחלוקת על טעמו - הלחם שהופק בסיוםה היה משוטף.

התבילה החוזרת ונשנית במים הצוננים של חלוקת כוח שווינית ביוםיום חוללה את מה שלא יכולו לעשות אלפי שעות של דיון ולימוד, מפגשים והרצאות, סרטים, מחזות, הפגנות ונאומים. מבעל-בית מסביר פנים אך נצלני הפכתי למבקש שותפות שווינית, שהחביבות ממנה והלהה. בתהlixir איטי וכואב ויתרתי גם על ההגמניה בפעולות המשותפת, ולמדתי לראות בפלסטינים שנוטרו כאן בארץ אחרי מלחמת העצמאות שותפים שווים, ולא ניצבים על הבמה או דיררי משנה בבית המשותף. לשם כך נדרשתי להחליף מערכת של עריכים, אשר נוסדו על הכנ הרעוע וההפרק של עליונות יהודית במדינת ישראל. ההכרה העמוקה בייחודה של העם היהודי ובזכותו ההיסטורית לעצמות בארץ האבות אمنה לא התערערה בתוכי, אך עתה היא כבר הושפעה עמוקות מהערך של סולידיידות אנושית. הסולידיידות אפשרה לי להביע הזדהות, ואף לפתח יחסים אישיים עם שכני הערבים, אבל דזוקה השותפות שנוצרה בינינו בשדה העשייה הייתה זו שאילצה אותי לכונן יחסים שוויניים עם הפליטים עצםם.

טהlixir שנייני שעברתי היה מכאייב. אחד מגורמי המכאיוב המרכזיים היה הביקורתנית שסיגلت לעצמי. אכן, לא פשוט לו לציוני שמו, דור ראשון לגאולה ועצמות ושותף פעיל לתנועת הבניה והצמיחה, לעזר את התנועה הנפלאה הזאת כדי לבחון את עולמו בעין ביקורתית. רק שנים מאוחר יותר אוכל להבין נכואה כי תחושה עמוקה של צורך בבייחו קיומי נוכח אימת היחסות היא שהנעה אותו להאט את המרוץ הציוני שלו אל ראש הツוק, ולהשכיל לרדת בו אט-אט ל עמוק תהום. בדיעד, נראה כי לא די להבט במציאות בשתי העיניים, ויש צורך להפעיל עין נסתרת, היא עין הביקורת. אבל עין עצלה זו קשה לתפעול – היא מפונקת, מסתננורת בקלות ובכל רגע נוטה להיעצם; קשה גם לפקוות את עין הביקורת

מקרוב, ולעתים יש להתרחק מעט כדי לsegל נקודת מבט שונה. לכן, מדי פעם עליתי בעניין רוחני על מעין "כדור פורח" דמיוני כדי לבדוק במציאות חיינו בפרטים שמקרוב אי-אפשר לראותם.

כדי לתת לכדור הזה להתרומות ולצבר גובה נאלצתי להיפרד, ولو באופן זמני, ממשקולות רוחניות ותרבותיות שריתקו אותו אל ה الكرקע. ההיענות לשירות מילואים עוד לפני שזומנת, שמחה ועצב על גובה מפלס הכנרת וכיוצא בהלה תחושות והתנהגות, היו גדרות של השתייכות לקולקטיב היהודי-ציוני שהקיפו גם אותו, אבל רק מרים שיטו של הכדור הפורה יכולתי לזהותן. חוקרים מטפסים לשם כך אל מגדל השן האקדמי; אחרים יוצאים לגלוות, הולכים אל המדבר. כשלעצמם, מעולם לא יכולתי להיפרד למגורי מבני קבוצתי – העם היהודי; ועם זאת, לא אחד כי פעמים רבות במהלך השנים הללו תחושות השיכות המובנת-මאליה לקבוצה זו הכבידה עלי. ואכן, ברבות השנים השתחררתי קמעא מחלק מסמניה והחלפתיהם באחרים.

ماוחר יותר, כשהעמלתי להרכיב מחדש את זהותי תוך כדי הטיפוס במעלה הצד الآخر של הוואדי העמוק העובר ביןינו לבין הפלשטיינים תושבי הארץ, השבתי לעצמי תכנים שהונחו בצד במהלך הדרכ. נשאתי בכאב הכרוך בשמרות נסצי צאן ברזל רוחניים ותרבותיים שאינם עולים במהלך הדרכ. נסאתי עמו הערכים החדשניים שאמיצתי, מתוך הכרה בכך שם שלי ואהובים עלי, בקנה אחד עם הערכים החדשניים שאמיצתי, מתוך הכרה בכך שם של אודוטוי², ההתרגות האויב, עץ הרימון עם צלילי התירועות, הזרים ושלטי הגיבורים בשיר אודוטוי, ההתרגות המצמרות למשמעות התיאור רומנטי של ערבי יצאה לקרב בשיר "ליל חניה".

לא בלי הטעחות, שוצר בצד, למדתי כי שניוי של ממש יתכן רק כאשר הוא נלווה להתרנסות של ממש, וכי לא די בדיורים; אולי הייתה ממש לבחון את הבעה של היחסים ביןינו לבין האזרחים הערבים רק בכלים עיווניים, ללמידה ולמד איתה, יש להניח שלעולם לא הייתה משנה את תפיסתי עליהם, שכן זו השתantha רק במהלך ההתרנסות המשנית בשותפות אמות. הלמידה שלי לא הייתה פענוח של סוד, לשם סיוף סקרנות אינטלקטואלית גרידא, אלא סיוף של צורך קיומי. אני סבור כי לא במידה כזו אי-אפשר למלא תפקידו שלשה ביישום של שוויון. מודיע היה גילוי זה כרוכך בתטעחות כואבת? ראשית, מפני שהתרנסות כזו דומה למהלך של אמן המחש נטיב דרך החוויה האישית, בלי לדעת אל נכוון אם הגיעו לע כל היסורים הכרוכים בכך. שנית, אם אכן זה היה הדרך היחיד להשינוי, נראה לי בלתי אפשרי להעביר את כל היהודים הישראלים במיצרים אלה שדרכם, שהדי במרומים, אין להם מנוס מלעbor. את פתרון הקשי הזה אייאלך לדחות לעיון אחר.

החיבור שלפניכם איננו אוטוביוגרפי, ומתרטתו אינה לספר את סיפור חי; אני עצמי משמש רק כ"קובל" שעליו תלי הסיפור על אודות שניוי מהותי בתפיסה עולם בכל הנוגע לאזרחים הערבים בישראל, וביחוד בנוגע ליחסים איתם. השינוי הזה, שהתרחש אצל, יכול לדעתו

² מתוך שירו של יעקב אורלנד "עץ הרימון" (1938): "אוצרות אופיר וארי גלעד/רקב מקרים שללתי לך, בת." וגם – "לך התירועות, לך הזרים/ לך כל שלטי הגבורים".

להתרחש אצל רוב היהודים בישראל, גם מחוץ לה; אולי לא הכל צריכים לעبور את אותה הדרך שעברתי אני, אבל יש כאן בהחלט קריאה לפוליה, לנו, היהודים, להתנסות אישית בהתקלות ממשית בכוח המסור לנו ביום, מעצם קיומו כאן כיהודים, עם האזרחים הפליטיים בישראל.

כיצד יתכן שבן הארץ שגדל והתחנך להיות אדוניה מבקש שותפות שוויונית של ממש עם בני הארץ הפליטיים שנוצרו כאן כאזרחים, ובאותה נשימה מגדר את עצמו כציוני? מה מהותה של שותפות כזו? מהי אותה ציונות בכלל, ולאחר השותפות המתבקשת עם הפליטיים בפרט? לפני שאנסה לענות על שאלות אלה, חובה להזכיר ולשtn את הקורה בשאלות רבות אחרות שטרם מצאתי להן תשובה. עשיתי דרך ארוכה וקשה, וחלה עלי חובת דיווח לבני הקולקטיב שלי, אחי היהודים, לשוטפים שלי, הפליטיים אזרחי ישראל, וכל מי שירצה לשמוע. איini מדווח מפסגת ההר ולא מיעד קבוע; אני מדווח באמצעות הדרך, וכותב את הדברים "תוק כדי הליכה".

הדברים המופיעים כאן נכתבו בשנים 2008-2010 ונערכו בשנת 2012. זה חיבור המציג חלופה למצב האזרחי הנוכחי יום – מצב של יחס שליטה ואדנות של היהודים לפני העربים, שהיפכו: שליטה ערבית על מיעוט יהודי. לעומת זאת, בספר זה מובאים ראשונים מניסיונו לקידומה של האפשרות חלופית מורכבת – אזרחות שוויונית של יהודים וערבים במדינת ישראל, בדרך של שוויון ביחס הכוח ובערך המשמי של האזרחות המשותפת.